

Εισαγωγή

Όσοι ασχολούνται με το κράτος και τη θεωρία του μελετούν πολύπλευρα το κρατικό φαινόμενο, προσπαθούν να καταλάβουν τον κοινωνικό χαρακτήρα του, τη δομή του, τη σχέση του με τις κοινωνικές τάξεις, τις πολιτικές και συνταγματικές μορφές των θεσμών του, τις ιδιομορφίες, τις τάσεις εξέλιξής του. Σπανιότερα ασχολούνται με τους κανόνες και τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την κατάκτηση της κρατικής εξουσίας. Το αντικείμενο του ανά χείρας βιβλίου είναι η μελέτη των βασικότερων, κατά τη γνώμη μου, κανόνων και μεθόδων που χρησιμοποιούνται στην πάλη για την κατάκτηση της εξουσίας. Το βιβλίο, επομένως, επιχειρεί να συμβάλει στην ανάδειξη, μελέτη, ανάλυση, ταξινόμηση όχι του κράτους, αλλά των μεθόδων, των κανόνων διεξαγωγής του αγώνα για την κρατική εξουσία.

Η πάλη, η διαμάχη, ο αγώνας, η σύγκρουση και τελικά ο πόλεμος –κυριολεκτικά ή μεταφορικά– σημάδεψαν και εξακολουθούν να σημαδεύουν κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα που σχετίζεται με την κρατική εξουσία. Για το λόγο αυτό ο τίτλος του βιβλίου αναφέρεται σε πόλεμο για την κρατική εξουσία, που άλλοτε εκτυλίσσεται σχετικά ειρηνικά, άλλοτε πιο βίαια και κάποτε διεξάγεται κυρίως με στρατιωτικά μέσα.

Ο τίτλος του βιβλίου αναφέρεται, επίσης, στην τέχνη του πολέμου για την κρατική εξουσία. Ουσιαστικά «δανείζεται»

την έκφραση «τέχνη του πολέμου» από το περιβόητο έργο του Σουν Τσου, παρότι θα ήταν ορθότερο να γίνεται λόγος για κανόνες ή νόμους διεξαγωγής του αγώνα για την εξουσία, καθώς το πραγματικό αντικείμενο της επιστήμης είναι η αναγνώριση και η μελέτη τους¹.

Η τέχνη, αντίθετα, αποτελεί το πεδίο της δημιουργικής εφαρμογής των παραπάνω κανόνων στην πολιτική πράξη. Η εφαρμογή πρέπει, μάλιστα, να εξειδικεύει κάθε φορά και να προσαρμόζει τους κανόνες ανάλογα με τις εκάστοτε διαφορετικές, ποικιλόχρωμες συνθήκες. Η πραγματικότητα είναι πάντοτε απείρως πιο πλούσια, ποικιλόχρωμη, αναπάντεχη σε σχέση με τη θεωρία. Όπως τόνιζε ο Φ. Κάστρο, «αν αφεθείς να σε παρασύρουν τα δόγματα που βρίσκονται στα βιβλία των ακαδημιών, είσαι χαμένος»². Αλλά χωρίς επαναστατική θεωρία, χωρίς τη θεωρητική γνώση, δεν μπορεί να υπάρξει αποτελεσματική πράξη, δεν μπορεί να υπάρξει τέχνη. Χωρίς πολιτικές και κοινωνικές επιστήμες δεν υπάρχει –αποτελεσματική τουλάχιστον– τέχνη της πολιτικής. Οι άνθρωποι, οι ιστορικά δρώντες δηλαδή, πολιτικά πρόσωπα, ηγέτες, στρατιωτικοί, πολιτικοί σχηματισμοί, κυβερνήσεις, άλλοτε αυθόρμητα και άλλοτε συνειδητά, ανάλογα με την ταξική τους θέση, τις επιδιώξεις, την ιδεολογία, την ιδιοσυγκρασία, εφαρμόζουν τους κανόνες με σκοπό να διεξάγουν τις συγκρούσεις νικηφόρα.

Η παρούσα μελέτη προσπαθεί να συμβάλει στη μελέτη των κανόνων του πολέμου για την εξουσία αξιοποιώντας την ιστορική πείρα και εστιάζοντας σε ορισμένους σύγχρονους επαναστάτες πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες που ξεχώρισαν λόγω της συμβολής τους στον αγώνα της εργατικής τάξης και των λαϊκών στρωμάτων για την κατάκτηση της κρατικής εξουσίας. Η συμβολή τους υπήρξε καθοριστική τόσο στο πολιτικό όσο και στο στρατιωτικό πεδίο, σε όλα τα επίπεδα της διαπάλης για την

1. Βλ., ανάμεσα σε άλλα, Κ. von Clausewitz, *Περί πολέμου*, Αθήνα, εκδ. Βάνιας, 1991, σελ. 153 επ.

2. Βλ. Ι. Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντιέλ*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 244.

εξουσία. Ενδιαφέρει, ειδικά, περισσότερο εδώ η μελέτη των σχετικών κανόνων όπως αυτοί διατυπώθηκαν, αναδείχθηκαν, εμπλουτίστηκαν, τροποποιήθηκαν, εφαρμόστηκαν από επαναστάτες ηγέτες του 20ού αιώνα, όπως ο Β.Ι. Λένιν, ο Μάο Τσε Τουνγκ και ο Φ. Κάστρο. Ο Λένιν υπήρξε χωρίς αμφιβολία κορυφαίος θεωρητικός, πολιτικός αλλά και στρατιωτικός επαναστάτης ηγέτης. Η συμβολή του Μάο ως πολιτικού αλλά κυρίως ως στρατιωτικού ηγέτη³ ήταν επίσης μεγάλη, ανεξάρτητα από τις ενστάσεις και διχογνωμίες που ανέκυψαν από τις πολιτικές του επιλογές, ιδίως από το 1958 και μετά. Ο Κάστρο υπήρξε ο ίδιος άμεσα στρατιωτικός και πολιτικός ηγέτης της επανάστασης. Υπήρξαν, βέβαια, και άλλοι πολύ αξιόλογοι πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες των επαναστατικών κινημάτων, όπως ο Φ. Ένγκελς, ο Χο Τσι Μινχ, ο στρατηγός Γκ. Γκιαπ και άλλοι. Σε αυτούς μόνο δευτερευόντως θα αναφερθεί η παρούσα εργασία.

Η μελέτη και ανάδειξη των μεθόδων, των κανόνων διεξαγωγής του αγώνα για την κρατική εξουσία άρχισε ήδη από την αρχαιότητα. Στο έργο του Θουκυδίδη, του Σουν Τσου και πολλών άλλων αρχαίων συγγραφέων συναντώνται τέτοια στοιχεία. Αφετηρία της παρούσας μελέτης είναι σε ένα βαθμό το έργο *Η Τέχνη του Πολέμου*, που αποδίδεται στον αρχαίο Κινέζο στρατιωτικό ηγέτη και φιλόσοφο Σουν Τσου. Πρόκειται για ένα από τα πλέον εμβληματικά κείμενα στην ιστορία της ανθρωπότητας, που καταπιάνεται με τη διεξαγωγή συγκρούσεων. *Η Τέχνη του Πολέμου* έχει μελετηθεί παγκοσμίως πολύπλευρα. Θα μπορούσε να θεωρηθεί στο είδος του αντίστοιχο των ομηρικών επών. Αυτό που έχει ξεχωριστή αξία και που γοητεύει τους αναγνώστες και τους αναλυτές μέχρι σήμερα είναι η θεωρητική γενίκευση την οποία έκανε ο Σουν Τσου. Κωδικοποίησε τις βασικές αρχές επίλυσης των στρατιωτικών συγκρούσεων, αν και στην ουσία

3. Βλ., ανάμεσα σε άλλα, C. Schmitt, *Η θεωρία του αντάρτη*, Αθήνα, εκδ. Πλέθρον, 1990, σελ. 48 επ., όπου και ο χαρακτηρισμός του Μάο ως νέου Κλαούζεβιτς, και Xiaobing Li (ed.), *China at war (an encyclopedia)*, Santa Barbara California, ABC-CLIO, 2012, σελ. 146 επ., 262 επ., 347 επ.

το έργο αφορά όχι μόνο τις στρατιωτικές αλλά εν γένει τις πολιτικές, οικονομικές, ακόμη και τις διαπροσωπικές συγκρούσεις. Το μεγαλείο της σκέψης του Κινέζου στοχαστή⁴ συνίσταται στο ότι διατύπωσε με το γνωστό αποφθεγματικό, χαρακτηριστικά κινεζικό, τρόπο (κάτι ανάμεσα σε ποίηση και πρόζα) αυτές τις αρχές σε μια εποχή κατά την οποία η ανάπτυξη της επιστημονικής σκέψης βρισκόταν σε πρώιμο στάδιο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σκέψη του Σουν Τσου για τις περιπτώσεις συγκρούσεων ανάμεσα σε δύο καταφανώς άνισες κοινωνικές, πολιτικές ή στρατιωτικές δυνάμεις. Με αυτή την έννοια, η ανάλυσή του μπορεί να αξιοποιηθεί για την επίλυση της αντίθεσης ανάμεσα στην κυρίαρχη αστική τάξη και στις κυριαρχούμενες εργατικές και λαϊκές τάξεις, ανάμεσα σε μια ξένη κατακτητική δύναμη και στις δυνάμεις εθνικής απελευθέρωσης ή γενικότερα σε οποιαδήποτε άλλη αντιπαράθεση ανάμεσα σε μια ισχυρή καθεστηκυία και μια ανίσχυρη ανερχόμενη κοινωνικοπολιτική δύναμη.

Έχει ενδιαφέρον, όπως θα φανεί στη συνέχεια του βιβλίου, ότι οι θεμελιώδεις αρχές που ανευρίσκονται στο έργο του Σουν Τσου⁵ εντοπίζονται στη σκέψη και στην πράξη των πολύ μεταγενέστερων πολιτικών και στρατιωτικών επαναστατών ηγετών, οι οποίοι οδηγήθηκαν σε παρόμοια συμπεράσματα με βάση την ιστορική πείρα και τη θεωρητική –θεμελιωμένη

4. Αμφισβητείται αν πράγματι υπήρξε ένας ο συγγραφέας και όχι συλλογική επεξεργασία της *Τέχνης του Πολέμου*, βλ. Α. Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος, *Η Τέχνη του Πολέμου του Σουν Τσου*, Αθήνα, εκδ. Δίαυλος, 2015, σελ. 13-14, και H. Kissinger, *De la Chine*, Paris, Fayard/Plurier, 2023, σελ. 43 επ. Βλ., επίσης, σχετικά Δ. Μεθενίτης, *Οι τρεις στρατηγικές του Χουάνγκ Σι Γκονγκ (η κινεζική τέχνη της διακυβέρνησης)*, Αθήνα, εκδ. IWrite, 2024, σελ. 138 επ., 199 επ.

5. Για τη γενικότερη επίδραση του Σουν Τσου, βλ. ενδεικτικά R. Hooker (επιμ.), *Ο πόλεμος των ελιγμών*, Αθήνα, εκδ. Τουρίκη, 1993, και Ch. Phua Chao Rong, «What would Sun Zi say of our SAF?», *Pointer (Journal of the Singapore Armed Forces)*, vol. 39, no 4, σελ. 43 επ., καθώς και D.M.C. Yuen, «Deciphering Sun Tzu», *Comparative Strategy*, 27, 2008, σελ. 183 επ., και Μ. Πλουμής, *Η πολεμική τέχνη του Σουν Τσου*, Αθήνα, εκδ. Ευρασία, 2022.

στο μαρξισμό– επιστημονική επεξεργασία, εφαρμόζοντας αλλά και εμπλουτίζοντας τις αρχές αυτές. Οι κανόνες διεξαγωγής της πάλης είναι από τη μια πλευρά πανανθρώπινοι, αν και υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάλογα με την ιστορική εποχή, το κοινωνικοοικονομικό σύστημα, την ταξική και ιδεολογική θέση.

Ο αγώνας για την κρατική εξουσία χάνεται στα βάθη των αιώνων. Μετά τη διάσπαση των κοινωνιών σε αντιμαχόμενες τάξεις, συγκρούσεις, καταστροφές, δολοφονίες, πόλεμοι, σφαγές, δολοπλοκίες συνδέονται με αυτόν⁶. Είτε πρόκειται για σύγκρουση μεταξύ κρατών είτε για σύγκρουση εντός της ίδιας κοινότητας, του ίδιου έθνους, είτε μεταξύ κοινωνικών τάξεων, πολιτικών κομμάτων, είτε εντός ενός πολιτικού κόμματος ή μιας κυβέρνησης, ο αγώνας αφορά την εξουσία, την κατάκτησή της, την κατανομή της, τη διατήρησή της, εν όλω ή εν μέρει, άμεσα ή έμμεσα. Αφορά την εξέλιξη του συσχετισμού των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων.

Ο αγώνας για την κατάκτηση ή τη διατήρηση της εξουσίας δεν έχει παντού και πάντοτε τα ίδια χαρακτηριστικά ή την ίδια ένταση. Αλλού εκφράζει μια έντονα ανταγωνιστική αντίθεση, έναν αγώνα ζωής και θανάτου. Σε άλλες περιπτώσεις η διαπάλη μπορεί να μην έχει ανταγωνιστικό ή πλήρως ανταγωνιστικό χαρακτήρα. Άλλες φορές ο ανταγωνισμός είναι λανθάνων. Εξαρτάται πρωτίστως από το πλέγμα των συμφερόντων που κυριαρχούν και συγκρούονται κάθε φορά. Για παράδειγμα, η διαπάλη μπορεί να διεξάγεται ανάμεσα σε απολύτως ανταγωνιστικές κοινωνικές τάξεις, όπως είναι η αστική και η εργατική. Μπορεί, όμως, ο ανταγωνισμός να είναι μετριασμένος και να χωρούν συμβιβασμοί, όπως ανάμεσα στα φεουδαρχικά συμφέροντα και στην αναδυόμενη τότε αστική τάξη. Πάλι

6. Βλ. ενδεικτικά Φ. Ένγκελς, *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2013, και R. Bregman, *Ανθρωπότητα, μια απροσδόκητα αισιόδοξη ιστορία*, Αθήνα, εκδ. Κλειδάριθμος, 2020, σελ. 103 επ., και A. Fuentes, *Φυλή, μονογαμία (και άλλα ψέματα που σας λένε)*, Αθήνα, εκδ. Εικοστού Πρώτου, 2019, σελ. 171 επ.

για την εξουσία υπάρχει ιδίως ανάμεσα σε πολιτικά κόμματα ανταγωνιστικής φύσης (εργατικά – αστικά) ή ακόμη ανάμεσα και σε κόμματα παρόμοιας κατεύθυνσης (αστικά κόμματα). Εντός των κυβερνητικών κομμάτων διεξάγεται επίσης αγώνας στη βάση επιμέρους οικονομικών συμφερόντων, ιδεολογικοπολιτικών αποχρώσεων, προσωπικών φιλοδοξιών. Αυτό ισχύει για τα αστικά κόμματα, αλλά με ένα διαφορετικό τρόπο μπορεί κάποιες φορές να ισχύει και για τα επαναστατικά.

Η πάλη για την κρατική εξουσία διεξάγεται σε διάφορα επίπεδα, ιδίως σε στρατηγικό και τακτικό, αλλά μπορεί να υπάρχουν και ενδιάμεσες βαθμίδες. Λαμβάνει επιπλέον διάφορες μορφές. Οι συνδικαλιστικοί αγώνες, γενικότερα οι κοινωνικοί διεκδικητικοί αγώνες, οι ιδεολογικές και πολιτικές αντιπαραθέσεις κάθε είδους, οι διαδηλώσεις, οι απεργίες, η κοινοβουλευτική αντιπαράθεση, οι εκλογές, ο πόλεμος, είτε εξωτερικός είτε εμφύλιος, η διπλωματία είναι μερικές από τις βασικότερες μορφές της πάλης για την εξουσία. Υπάρχουν κανόνες που ισχύουν –με παραλλαγές– σε όλες τις μορφές και τα επίπεδα της πάλης για την εξουσία. Πρέπει, όμως, να είναι σαφές ότι κάθε μορφή αγώνα και κάθε επίπεδο έχει τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και γι' αυτό μπορεί να έχει και τους δικούς του ιδιαίτερους κανόνες.

Από την άλλη, η εφαρμογή των θεωρητικών αρχών οφείλει, σε όλες τις επιστήμες, να βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με την πραγματικότητα. Διαφορετικά εκφυλίζεται σε στείρο δογματισμό, που δεν ανοίγει δρόμους αλλά τους κλείνει. Όπως σημείωνε ο Λένιν, ο μαρξισμός «παραδέχεται τις πιο διαφορετικές μορφές πάλης, όμως δεν τις “επινοεί” αλλά μόνο γενικεύει, οργανώνει, προσδίδει συνειδητότητα σε εκείνες τις μορφές πάλης των επαναστατικών τάξεων που εμφανίζονται μόνες τους στην πορεία του κινήματος»⁷.

7. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Ο παρτιζάνικος πόλεμος», *Άπαντα*, τ. 14, σελ. 1-2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Από την αδυναμία στη δύναμη

Η πάλη για την κατάκτηση της εξουσίας είναι μια υπόθεση που απαιτεί υπομονή, επιμονή και αντοχή. Η μετάβαση από τη θέση του αδύναμου στη θέση του ισχυρού δε γίνεται ούτε εύκολα ούτε γρήγορα. Είναι συνήθως μια κλιμακωτή μετάβαση, είναι ένας παρατεταμένος πόλεμος. Απαιτεί πρωτίστως γνώση.

Γνώρισε τον αντίπαλο όπως και τον εαυτό σου

Κάθε ανθρώπινη πράξη, σε οποιονδήποτε τομέα, βασίζεται στη διαθέσιμη γνώση και παράλληλα η πράξη αυτή διευρύνει, με ένα τρόπο, την προϋπάρχουσα γνώση. Το ίδιο προφανώς ισχύει κατά την επίλυση των συγκρούσεων. Γι' αυτό δεν είναι παράδοξο ότι μια πρώτη βασική αρχή που διατυπώνεται στην *Τέχνη του Πολέμου* του Σουν Τσου αναφέρεται ακριβώς στη σημασία της γνώσης του αντιπάλου, του εαυτού, των συνθηκών. «Εάν κατανοείς τον εαυτό σου καθώς και τον αντίπαλο, δεν θα κινδυνεύσεις να ηττηθείς σε καμία μάχη. Αν αγνοείς τον αντίπαλο αλλά κατανοείς τον εαυτό σου, οι πιθανότητες νίκης και ήττας είναι μοιρασμένες. Εάν αγνοείς τόσο τον αντίπαλο όσο και τον εαυτό σου, θα ηττηθείς σε κάθε μάχη [...]

Εάν γνωρίζεις τον εαυτό σου και γνωρίζεις και τον εχθρό, η νίκη σου ποτέ δεν θα τεθεί σε αμφιβολία»⁸.

Η ιστορική πείρα των επαναστάσεων του 20ού αιώνα επιβεβαίωσε περίτρανα τη θέση αυτή. Την εμπλούτισε μάλιστα με βάση τις επιστημονικές κατακτήσεις της εποχής, αλλά και τις ιδιομορφίες της κάθε χώρας. Μόνο όσες επαναστατικές δυνάμεις είχαν βαθιά γνώση της κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής πραγματικότητας κατάφεραν να διεξαγάγουν νικηφόρο αγώνα.

Η γνώση του εαυτού και του αντιπάλου βασίστηκε όχι μόνο στη στέρεη επιστημονική ανάλυση, αλλά και στη στενή σχέση των επαναστατικών δυνάμεων με τις καταπιεζόμενες και υφιστάμενες εκμετάλλευση κοινωνικές τάξεις. Η επικράτηση των επαναστάσεων χρειαζόταν την επιστημονική ανάλυση της ταξικής σύνθεσης της κοινωνίας, τη μελέτη των συμφερόντων και των αναγκών, των πολιτικών κομμάτων, των επιμέρους τάσεων, των πολιτικών ηγετών όλων των βασικών παρατάξεων, των σχέσεων (εσωτερικών και διεθνών) τόσο των κυριαρχούμενων τάξεων όσο και της κυρίαρχης. Απαιτούσε, επίσης, την εξειδίκευση αυτής της ανάλυσης στη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, τη μελέτη των ιδιομορφιών, των τάσεων εξέλιξης των στοιχείων αυτών⁹.

Ο Λένιν υπογράμμισε επανειλημμένα ότι είναι ανάγκη τα επαναστατικά κόμματα να στηρίζουν τη δράση τους «σε επιστημονικές βάσεις», ότι η «πολιτική είναι μια επιστήμη και μια τέχνη που δεν πέφτει από τον ουρανό». Σημείωνε, επίσης, τη σημασία της πράξης, που πρέπει να τροφοδοτεί τη γνώση και βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση μαζί της. Η αλλαγή στη

8. Βλ. Σουν Τσου, *Η Τέχνη του Πολέμου*, V.10, X.9. Το κείμενο της *Τέχνης του Πολέμου* λαμβάνεται από τη μετάφραση που παρατίθεται στο Α. Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος, *Η Τέχνη του Πολέμου του Σουν Τσου*, Αθήνα, εκδ. Δίαυλος, 2015.

9. «Η διαλεκτική απαιτεί την ολόπλευρη μελέτη του δοσμένου κοινωνικού φαινομένου στην εξέλιξή του και την αναγωγή του εξωτερικού, του φαινομενικού, στις βασικές κινητήριες δυνάμεις, στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και στην ταξική πάλη» (βλ. Β.Ι. Λένιν, «Η χρεοκοπία της II Διεθνούς», *Απαντα*, τ. 26, σελ. 225).

συνείδηση της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης δεν μπορεί να έρθει μόνο από τη θεωρία, αλλά από την παράλληλη συσσώρευση πολιτικής πείρας¹⁰.

Η νίκη της επανάστασης στη Ρωσία το 1917 θα ήταν αδύνατη χωρίς τη συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης κατάστασης από το Λένιν και το Κόμμα των Μπολσεβίκων. Το πρώτο στοιχείο της γνώσης αυτής ήταν η σαφής ανάλυση των διάφορων ταξικών συμφερόντων της προεπαναστατικής Ρωσίας. Ήδη από τα πρώτα του έργα ο Λένιν μελετούσε συστηματικά την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα της Ρωσίας, των κοινωνικών τάξεων και των ιδεολογικοπολιτικών ρευμάτων¹¹.

Η γνώση των κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών συνθηκών, μαζί και η σχέση του επαναστατικού κόμματος με τις καταπιεζόμενες κοινωνικές τάξεις, ήταν οι παράγοντες οι οποίοι οδήγησαν στην ορθή διατύπωση των αιτημάτων εκείνων που συσπείρωσαν την πλειοψηφία του λαού τον Οκτώβριο του 1917. Έτσι, το πολιτικό σύνθημα που προέταξε το Κόμμα των Μπολσεβίκων δεν ήταν μια γενικόλογη αναφορά στην ανάγκη του σοσιαλισμού. Αντίθετα, όπως γλαφυρά διακρίνεται στο έργο *Η καταστροφή που μας απειλεί και πώς πρέπει να την καταπολεμήσουμε*, που γράφτηκε το Σεπτέμβριο του 1917, ο Λένιν επικέντρωνε την προσοχή του σε συγκεκριμένα μέτρα προκειμένου να αντιμετωπιστεί η βαθιά οικονομική και επιοιτιστική κρίση που μάστιζε το λαό¹².

Αντίστοιχα, η γνώση των συνθηκών είχε σημασία κατά το Λένιν και στις στρατιωτικές συγκρούσεις, όποτε βέβαια «η

10. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Ο “αριστερισμός”, παιδική αρρώστια του κομμουνισμού», *Άπαντα*, τ. 41, σελ. 9, 65, 69.

11. Βλ. για παράδειγμα Β.Ι. Λένιν, «Τι είναι οι «φίλοι του λαού» και πώς πολεμούν τους σοσιαλδημοκράτες», *Άπαντα*, τ. 1, σελ. 125 επ., και του ίδιου, «Η ανάπτυξη του καπιταλισμού στη Ρωσία», *Άπαντα*, τ. 3, σελ. 1 επ.

12. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Η καταστροφή που μας απειλεί και πώς πρέπει να την καταπολεμήσουμε», *Άπαντα*, τ. 34, σελ. 151 επ.

ιστορία έκανε σήμερα το στρατιωτικό ζήτημα βασικό πολιτικό ζήτημα»¹³. Προέτρεπε για τη συγκέντρωση «ακριβέστατων πληροφοριών» για τα στρατεύματα της κυβέρνησης Κερένσκι, έτσι ώστε να προετοιμαστεί η ένοπλη εξέγερση των Σοβιέτ¹⁴.

Πολύ σημαντική είναι η σημασία των πληροφοριών στις πολιτικές και στρατιωτικές συγκρούσεις¹⁵. Για το λόγο αυτό, για παράδειγμα, οι πολιτικές δυνάμεις διεξάγουν δημοσκοπήσεις, ώστε να γνωρίζουν τις διαθέσεις της κοινής γνώμης. Τα σώματα ασφαλείας και οι ένοπλες δυνάμεις βασίζονται επίσης στα πιο εξελιγμένα συστήματα συλλογής πληροφοριών.

Η ύπαρξη, όμως, πολλών και καλής ποιότητας πληροφοριών δε σημαίνει απαραίτητα ουσιαστική γνώση της πολιτικής ή στρατιωτικής κατάστασης. Πολύ μεγάλη αξία έχει η αξιολόγησή τους. Σε αυτήν ακριβώς τη λογική, «ο αυστηρός υπολογισμός των οικονομικών, πολιτικών, ηθικών συντελεστών και ο συσχετισμός των δυνάμεων» αποτέλεσε σταθερή βάση για τους υπολογισμούς του Κόκκινου Στρατού. Αυτό συνέβη τόσο την περίοδο του εμφυλίου και της ξένης επέμβασης όσο και αργότερα κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁶.

Η πρακτική πείρα είναι επίσης μια οδός συσώρευσης της γνώσης, αφού «καθαρά φαινόμενα δεν υπάρχουν και δεν μπορούν να υπάρχουν ούτε στη φύση ούτε στην κοινωνία»¹⁷. Ο Λένιν αναφερόταν, για παράδειγμα, στην εμπειρία του Ρωσοϊ-

13. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Γράμμα προς τον πρόεδρο της Επιτροπής περιοχής του στρατού, του στόλου και των εργατών της Φινλανδίας Ι.Τ. Σμίλγκα», *Άπαντα*, τ. 34, σελ. 264.

14. *Οπ.π.*, σελ. 265.

15. Βλ. Ν. Κυριαζής – Σ. Σπανός, *Το πρόσωπο του πολέμου στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, εκδ. Εστία, 2000, σελ. 82 επ., 126 επ.

16. Βλ. Β. Σοκολόφσκυ, *Η στρατηγική του πολέμου*, Αθήνα, Γενικές εκδόσεις-Σύγχρονο βιβλίο, 1963, σελ. 137.

17. «Η ίδια η έννοια της καθαρότητας κλείνει μέσα της μια ορισμένη στενότητα, μια μονομέρεια της ανθρώπινης γνώσης, που δεν αγκαλιάζει το αντικείμενο ως το τέλος σε όλη του τη συνθετικότητα» (βλ. Β.Ι. Λένιν, «Η χρεοκοπία της ΙΙ Διεθνούς», *Άπαντα*, τ. 26, σελ. 245).

απωνικού Πολέμου του 1905. Θεωρούσε ότι η αρχική λανθασμένη μέθοδος επίθεσης των Ιαπώνων εναντίον του Πορτ Άρθρουρ ήταν εκείνη που πρόσφερε την πρακτική εμπειρία και γνώση, ώστε στη συνέχεια να υιοθετηθεί μια διαφορετική, επιτυχημένη προσέγγιση¹⁸.

Υπογράμμιζε συχνά τη σημασία της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στην πράξη και στη γνώση. Με αυτή την έννοια, οι αποτυχίες μπορεί και αυτές να αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την κατάκτηση της γνώσης. «Η επιστήμη δεν προσφέρεται χωρίς λάθη και ήττες»¹⁹. Κατά την επανάσταση του 1905 τόνιζε ότι «οι αποτυχίες που μας περιμένουν αναπόφευκτα στις παραπέρα προσπάθειες για συγκρότηση επαναστατικού στρατού και εγκαθίδρυση προσωρινής επαναστατικής κυβέρνησης δε θα 'χουν άλλο αποτέλεσμα παρά να μας μάθουν να λύνουμε πρακτικά αυτά τα ζητήματα, να προσελκύσουν για τη λύση τους καινούργιες και φρέσκες λαϊκές δυνάμεις που τώρα μένουν αχρησιμοποίητες»²⁰.

Το ίδιο συνέβη με την Κινεζική Επανάσταση. Ο Μάο και το ΚΚ Κίνας βασίστηκαν σε μια έγκυρη, βαθιά ανάλυση της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης και των συνεχών μεταβολών της. Ο παράγοντας αυτός επέτρεψε τη νίκη των επαναστατικών δυνάμεων στον δύσκολο και μακροχρόνιο αγώνα τους²¹.

Αντίστοιχα, για την επιτυχία της Επανάστασης στην Κούβα το 1959 καθοριστικό ρόλο έπαιξε η γνώση των αναγκών των κατώτερων κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων, αλλά και των χαρακτηριστικών της κουβανικής ολιγαρχίας. Στην ιστορική του απολογία στο δικαστήριο ο Φ. Κάστρο είχε ήδη χαράξει

18. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Η VII κομματική συνδιάσκεψη του κυβερνείου Μόσχας», *Άπαντα*, τ. 44, σελ. 194-197.

19. βλ. Β.Ι. Λένιν, «Η χρεοκοπία της II Διεθνούς», *Άπαντα*, τ. 26, σελ. 264.

20. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Επαναστατικός στρατός και επαναστατική κυβέρνηση», *Άπαντα*, τ. 10, σελ. 342.

21. Βλ. Δ. Καλιτσώνης, *Το κράτος στην Κίνα (1949-2019)*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2019, σελ. 27 επ., και την εκεί παραπομπή στα σχετικά έργα του Μάο.

το κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό πλαίσιο του αγώνα. Με πολύ γλαφυρό τρόπο, κατά την απολογία του στο δικαστήριο μετά την έφοδο στη Μονκάδα, ο Φ. Κάστρο αναφέρθηκε στις κοινωνικές τάξεις στις οποίες απευθυνόταν το επαναστατικό κίνημα. Η εμβληματική ομιλία έγινε στη συνέχεια το πρόγραμμα του «Κινήματος 26ης Ιούλη», τυπώθηκε παράνομα και διακινήθηκε στον κουβανικό λαό. Εκεί ο Φ. Κάστρο αναφερόταν με λαϊκή γλώσσα στις κοινωνικές τάξεις που πλήττονταν από το καθεστώς του Μπατίστα και στα μέτρα τα οποία θα ελάμβανε η επανάσταση, αν επικρατούσε. Το πλαίσιο αυτό, βασισμένο στην επιστημονική ανάλυση της συγκεκριμένης πραγματικότητας, επέτρεψε τη χάραξη και υλοποίηση των απαραίτητων κοινωνικών και πολιτικών συμμαχιών που οδήγησαν στην ανατροπή της δικτατορίας, της εξουσίας της ολιγαρχίας και της ιμπεριαλιστικής επικυριαρχίας²².

Αντίστοιχα, στη στρατιωτική αναμέτρηση ο Φ. Κάστρο απέδιδε καθοριστικό ρόλο στη βαθιά γνώση των οικονομικών συνθηκών, του ηθικού, των σχέσεων εντός του στρατεύματος, των σχέσεων αξιωματικών και στρατιωτών, των σχέσεων στρατού και λαού, του οπλισμού, της πείρας, των γεωγραφικών και κοινωνικών συνθηκών και πολλών άλλων παραμέτρων. Η γνώση αυτή όφειλε να αφορά τόσο την κατάσταση των επαναστατικών δυνάμεων όσο και εκείνες των αντιπάλων. Η προετοιμασία κάθε πολιτικής, στρατιωτικής ή άλλης ενέργειας προϋπέθετε τη βαθιά γνώση των φίλιων δυνάμεων.

Παράδειγμα: Ο Φ. Κάστρο, ακόμη και κατά την προετοιμασία της πρώτης επίθεσης στο στρατόπεδο Μονκάδα, είχε προετοιμάσει σχολαστικά τις δυνάμεις των επαναστατών συζητώντας με καθέναν από τους συμμετέχοντες. Είχε, επίσης, μελετήσει τις πολιτικές συν-

22. Βλ. Φ. Κάστρο, *Η ιστορία θα με δικαιώσει*, Αθήνα, εκδ. Διεθνές Βήμα, 2018, σελ. 72 επ.

θήκες, τα αισθήματα του λαού ενάντια στην τυραννία, αλλά και τις στρατιωτικές συνθήκες του στρατοπέδου. Ο στόχος ήταν να καταλήξει η επίθεση σε ένα γενικό ξεσπκωμό του λαού ενάντια στη δικτατορία. Παρά την αποτυχία του εγχειρήματος, η εμπειρία έπαιξε ρόλο στην ανάπτυξη του επαναστατικού λαϊκού κινήματος²³.

Από τη στρατηγική άμυνα στη στρατηγική επίθεση

Στην αντιπαράθεση για την εξουσία έχει σημασία ο συσχετισμός ισχύος, η μεταβολή του συσχετισμού των δυνάμεων. Όποιος έχει την εξουσία και τη δύναμη φροντίζει να τη διατηρήσει. Όποιος βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας με τους αντιπάλους του επιχειρεί να αποκτήσει υπέρτερη ισχύ. Όποιος βρίσκεται σε κατάσταση αδυναμίας έναντι του ανταγωνιστή του προσπαθεί να περάσει από την αδυναμία στη δύναμη. Ακόμη και ο ισχυρός λαμβάνει υπόψη του τη θέση του Σουν Τσου: «Βασική αρχή του πολέμου είναι να μη βασιζόμαστε στο ότι ο εχθρός δεν θα έρθει, αλλά στο ότι είμαστε έτοιμοι να τον αντιμετωπίσουμε. Να μην υποθέτουμε ότι δεν θα μας επιτεθεί, αλλά να έχουμε κάνει τη θέση μας απόρθητη»²⁴. Οι κανόνες αυτοί, με παραλλαγές, συναντιούνται τόσο στην πάλη των κοινωνικών τάξεων για την κατάκτηση της εξουσίας όσο και στις εσωτερικές έριδες καθεστωτικών πολιτικών κομμάτων, στις στρατιωτικές αναμετρήσεις, στη διεθνή πολιτική.

Η μετάβαση από την αδυναμία στη δύναμη αποτέλεσε μια από τις βασικές παραμέτρους των αναλύσεων του μαρξισμού για την απελευθέρωση της εργατικής τάξης. Οι λαϊκές δυνάμεις βρίσκονται σε στρατηγική αδυναμία και άμυνα, καθώς η αστική τάξη κατέχει την οικονομική και πολιτική εξουσία, την

23. Βλ. Ι. Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 119 επ.

24. Βλ. Σουν Τσου, *Η Τέχνη του Πολέμου*, VIII.5.

ιδεολογική κυριαρχία. Η διαφορά ανάμεσά τους είναι κολοσσιαία, όπως συνέβαινε σε κάθε κοινωνικοοικονομικό σύστημα ανάμεσα στην κυρίαρχη και στις κυριαρχούμενες τάξεις. Η εργατική τάξη και τα λαϊκά στρώματα βρίσκονται εκ της θέσης τους σε κατάσταση στρατηγικής αδυναμίας. Επιπλέον, σε συνθήκες κρίσης βρίσκονται σε κατάσταση στρατηγικής άμυνας. Αυτό σημαίνει όχι μόνο ότι μειονεκτούν στρατηγικά, αλλά ότι εντός ενός τέτοιου περιβάλλοντος υφίστανται την επίθεση των κυρίαρχων δυνάμεων, που επιδιώκουν και πετυχαίνουν την αφαίρεση πολλών κατακτήσεων.

Ο τελικός, στρατηγικός στόχος της απελευθέρωσης του λαού σημαίνει την αποδόμηση της κρατικής εξουσίας της αστικής τάξης και την κατάκτηση της εξουσίας από την εργατική τάξη και τα λαϊκά στρώματα. Η κολοσσιαία, επαναστατική αυτή αλλαγή δεν μπορεί να είναι έργο μιας μοναδικής πράξης, μιας μοναδικής μάχης. Όχι μόνο την προετοιμασία της αλλά «και την ίδια την επανάσταση δεν πρέπει καθόλου να τη φανταζόμαστε σαν μια και μόνη πράξη [...] αλλά σαν μια σειρά γοργών εναλλαγών, ισχυρών ή ασθενών εκρήξεων με περιόδους μεγάλης ή μικρής ηρεμίας»²⁵.

Η ιστορία επιβεβαίωσε απολύτως την ανάλυση αυτή. Έδειξε, επίσης, ότι η κατάκτηση της εξουσίας από την εργατική τάξη είναι έργο μιας ολόκληρης ιστορικής εποχής, που περιλαμβάνει νίκες, όπως η δημιουργία της ΕΣΣΔ και των λοιπών σοσιαλιστικών κρατών του 20ού αιώνα, αλλά και πωγυρίσματα. Μόνο βαθμιαία, με επιμέρους συγκρούσεις, μπορεί να διαμορφωθούν οι όροι εκείνοι κατά τους οποίους οι κυριαρχούμενες τάξεις θα αποκτήσουν την υπεροχή και θα καταγάγουν νίκες. Οι επιμέρους αυτές επιτυχίες και κατακτήσεις οδηγούν στην αντιστροφή της στρατηγικής κατάστασης, έτσι ώστε τελικά να βρεθεί σε κατάσταση στρατηγικής αδυναμίας και άμυνας η άρχουσα τάξη.

25. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Τι να κάνουμε», *Άπαντα*, τ. 6, σελ. 179.

Η ιστορική πείρα του 20ού αιώνα έδειξε επιπλέον ότι η κατάκτηση της εξουσίας από την εργατική τάξη και το λαό δεν είναι έργο μιας μόνο καμπής. Οι επαναστάσεις παίζουν το ρόλο της ποιοτικής μεταβολής. Ωστόσο, η οικοδόμηση μιας άλλου τύπου κρατικής εξουσίας είναι έργο μιας ολόκληρης ιστορικής περιόδου. Η οικοδόμηση αυτή μπορεί να γνωρίζει φάσεις προόδου, αλλά και υποχώρησης. Είναι, επίσης, δυνατή η αλλοίωση και η απώλεια της εξουσίας από την εργατική τάξη, όπως συνέβη με τις περισσότερες επαναστάσεις του 20ού αιώνα²⁶.

Γι' αυτό είναι αναγκαία η καταστροφή και αντικατάσταση της αστικής κρατικής μηχανής από μια άλλη με εντελώς διαφορετική φυσιογνωμία. Η επίγνωση αυτού του ειδικού στοιχείου έχει καθοριστική σημασία. Χωρίς μια εξουσία με άλλα δομικά στοιχεία (δηλαδή με χαρακτηριστικά επαναστατικής δημοκρατίας τύπου Παρισινής Κομμούνας), η εργατική τάξη και ο λαός δεν μπορούν να χειραφετηθούν πραγματικά και να οικοδομήσουν άλλες, μη εκμεταλλευτικές κοινωνικοοικονομικές σχέσεις.

Αντίστροφα, οι άρχουσες τάξεις γνωρίζουν πολύ καλά ότι ο στόχος κάθε προσπάθειάς τους, έστω και επιμέρους, είναι η διατήρηση και ενίσχυση της αστικής εξουσίας με τα δικά της ειδικά χαρακτηριστικά. Ακόμη και οι εσωκομματικές συγκρούσεις στο εσωτερικό των αστικών κομμάτων, όσο σκληρές και αν είναι ενίοτε, δεν παραβιάζουν αυτή την κόκκινη γραμμή. Δεν αμφισβητούν, δηλαδή, την ταξική ουσία της αστικής κρατικής εξουσίας. Ο αγώνας για την εξουσία ανάμεσα στα καθεστωτικά κόμματα ή στους καθεστωτικούς πολιτικούς δεν παραβιάζει ποτέ αυτή την αρχή.

Παράδειγμα: Ακόμη και στην περίπτωση πιο οξυμένης αντίθεσης, όπως είναι αυτή ανάμεσα σε μια δικτατορία και στους οπαδούς της αστικής δημοκρατίας, η

26. Βλ. Δ. Καλτσώνης, *Τι είναι το κράτος*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2016, σελ. 81 επ.

ιστορία έχει δείξει ότι διατηρούνται ανάμεσα στις δυο πλευρές γέφυρες, αδιόρατες επαφές και δεσμοί, όπως συνέβη και κατά την τελευταία δικτατορία στην Ελλάδα. Ο φόβος ότι η πτώση της δικτατορίας μπορεί να συμπαρασύρει το σύνολο του κοινωνικοοικονομικού συστήματος ήταν έντονος και οδήγησε τις δυο πλευρές σε κάποια επικοινωνία²⁷.

Οι όροι μετάβασης στη στρατηγική αντιμετώπιση

Η μετάβαση από την κατάσταση στρατηγικής άμυνας στην κατάσταση στρατηγικής αντιμετώπισης για την κατάκτηση της εξουσίας προϋποθέτει, εκτός των υποκειμενικών προσπαθειών, τις κατάλληλες αντικειμενικές συνθήκες. Ο Λένιν συνόψισε με πολύ εύσχημο τρόπο το πλαίσιο αυτής της μετάβασης. Πρόκειται για τη λεγόμενη επαναστατική κατάσταση, η οποία υπό προϋποθέσεις μπορεί να οδηγήσει στη νικηφόρα επαναστατική κατάκτηση της εξουσίας. Θεωρούσε ότι χωρίς επαναστατική κατάσταση δεν μπορεί να υπάρξει επαναστατική μεταβολή.

Στο γνωστό χωρίο έγραφε τα εξής: «Για έναν μαρξιστή δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η επανάσταση είναι αδύνατο να γίνει χωρίς επαναστατική κατάσταση, μα κάθε επαναστατική κατάσταση δεν οδηγεί σε επανάσταση. Ποια είναι, μιλώντας γενικά, τα γνωρίσματα μιας επαναστατικής κατάστασης; Ασφαλώς δεν θα πέσουμε έξω αν υποδείξουμε τρία βασικά γνωρίσματα, τα παρακάτω: 1) Η αδυναμία των κυρίαρχων τάξεων να διατηρήσουν σε αναλλοίωτη μορφή την κυριαρχία τους. Η μια είτε η άλλη κρίση των “κορυφών”, η κρίση της πολιτικής της κυρίαρχης τάξης, που δημιουργεί ρωγμή απ’ όπου εισχωρεί η

27. Βλ., για παράδειγμα, Α. Παπαχελάς, *Ένα σκοτεινό δωμάτιο 1967-1974*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, 2021, σελ. 121, 532, 549.

δυσαρέσκεια και ο αναβρασμός των καταπιεζόμενων τάξεων. Συνήθως, για να ξεσπάσει η επανάσταση δεν είναι αρκετό “τα κάτω στρώματα να μη θέλουν”, μα χρειάζεται ακόμη και “οι κορυφές να μην μπορούν” να ζήσουν όπως παλιά. 2) Επιδείνωση, μεγαλύτερη από τη συνηθισμένη, της ανέχειας και της αθλιότητας των καταπιεζόμενων τάξεων. 3) Σημαντικό ανέβασμα για τους παραπάνω λόγους της δραστηριότητας των μαζών, που σε “ειρηνική” εποχή αφήνουν να τις ληστεύουν ήσυχα, ενώ σε καιρούς θύελλας τραβιούνται τόσο απ’ όλες τις συνθήκες της κρίσης όσο και από τις ίδιες τις “κορυφές” σε αυτοτελή ιστορική δράση. Χωρίς αυτές τις αντικειμενικές αλλαγές, που δεν εξαρτώνται ούτε από τη θέληση ορισμένων χωριστών ομάδων και κομμάτων, αλλά ούτε και από τη θέληση ορισμένων χωριστών τάξεων, η επανάσταση, κατά γενικό κανόνα, δεν μπορεί να γίνει»²⁸.

Ενδιάμεσοι στόχοι

Η επίτευξη του τελικού, του στρατηγικού δηλαδή στόχου περνά αναγκαστικά από μια σειρά σταδίων και φάσεων. Από το στάδιο της στρατηγικής άμυνας οι λαϊκές δυνάμεις επιδιώκουν βαθμιαία να περάσουν σε εκείνο της αντεπίθεσης. Από την αντεπίθεση το επόμενο βήμα είναι να βρεθεί η κυρίαρχη τάξη σε κατάσταση στρατηγικής άμυνας. Τέλος, ακολουθεί η υπέρβαση της στρατηγικής αδυναμίας για τις λαϊκές δυνάμεις και η κατάκτηση της κρατικής εξουσίας. Σε κάθε στάδιο ή επιμέρους φάση πρέπει να αναδιατυπώνονται οι στόχοι και οι τακτικές.

Έτσι, γενικά μπορεί να γίνει διάκριση ανάμεσα στο στρατηγικό στόχο (την κατάκτηση της κρατικής εξουσίας) και στους επιμέρους, ενδιάμεσους στόχους. Οι τελευταίοι είναι οι λεγόμενοι τακτικοί στόχοι. Οι τακτικοί στόχοι οφείλουν να υπη-

28. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Η χρεοκοπία της II Διεθνούς», *Άπαντα*, τ. 26, σελ. 220.

ρετούν το στρατηγικό στόχο, να διευκολύνουν την επίτευξή του, να ανοίγουν και να καθαρίζουν το δρόμο ή τους δρόμους προς αυτόν. Οφείλουν να συμβάλλουν στη μετάβαση από τη μια φάση στην άλλη, από το ένα στάδιο στο άλλο. Η σχέση αυτή ανάμεσα στους άμεσους (τακτικούς) και στους μακροπρόθεσμους (στρατηγικούς) στόχους ισχύει για κάθε είδους αντιπαράθεση: συνδικαλιστική, πολιτική, ιδεολογική, στρατιωτική, διπλωματική.

Η επιλογή των στόχων πρέπει να γίνεται ανάλογα με την αντικειμενική κατάσταση και το συσχετισμό των δυνάμεων. Άλλοτε οι στόχοι θα είναι επιθετικοί, ενώ άλλες φορές αμυντικοί. Έγραφε σχετικά ο Λένιν: «...όταν διαθέτετε συντριπτική υπεροχή δυνάμεων, μπορείς να νικήσεις και με άμεση επίθεση κατά μέτωπο. Όταν δεν έχεις αρκετές δυνάμεις, μπορεί να χρειαστούν και ελιγμοί, πολιτική αναμονής, ζιγκ-ζαγκ, υποχωρήσεις και τα λοιπά, και τα λοιπά»²⁹.

Παράδειγμα: Ένα παράδειγμα ορθής επιλογής άμεσων στόχων με βάση την κατάσταση είναι τα πολύ συγκεκριμένα μέτρα για την καταπολέμηση της πείνας και της κατερείωσης που πρότεινε ο Λένιν το Σεπτέμβριο του 1917 και η επιμονή του στην ανάδειξη μεταβατικών μέτρων προς το σοσιαλισμό με κυρίαρχο το αίτημα για εθνικοποίηση των τραπεζών³⁰.

Ενδέχεται, επίσης, να επισυμβεί αλλαγή συνθηκών με τρόπο ώστε οι αρχικά σωστοί τακτικοί στόχοι να καταστούν στη συνέχεια λαθεμένοι. Απαιτείται γι' αυτό εγρήγορση, ώστε να αναπροσαρμοστούν οι στόχοι όποτε αυτό καθίσταται ανα-

29. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Ενάντια στην αποχή», *Άπαντα*, τ. 16, σελ. 8.

30. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Τα καθήκοντα της επανάστασης», *Άπαντα*, τ. 34, σελ. 235, και Β.Ι. Λένιν, «Σχετικά με την αναθεώρηση του προγράμματος του κόμματος», *Άπαντα*, τ. 34, σελ. 373.

γκαίο³¹. Για το λόγο αυτό ο Λένιν υποστήριζε την προσαρμογή των τακτικών στόχων και των πολιτικών συνθημάτων ανάλογα με την αλλαγή των συνθηκών, τόσο των αντικειμενικών (κατάσταση της οικονομίας) όσο και των υποκειμενικών (διαθέσεις της κοινωνίας). Υπογράμμιζε ότι «υπερασπίζοντας σε όλα τα σημεία ολόκληρο το πρόγραμμά μας και όλες τις επαναστατικές μας απόψεις, πρέπει να προσαρμόσουμε τα άμεσα συνθήματά μας στην αντικειμενική κατάσταση πραγμάτων της δοσμένης στιγμής». Αναφερόμενος, για παράδειγμα, σε μια περίοδο υποχώρησης της επανάστασης έγραφε: «Τώρα βρισκόμαστε σε περίοδο μιας τέτοιας ανάπαυλας της επανάστασης που πολλά συνθήματα αποδείχνεται συστηματικά ότι δεν βρίσκουν απήχηση στις μάζες»³². Αλλά και αντίστροφα, η άνοδος του επαναστατικού κινήματος μπορεί να επιβάλει την αναπροσαρμογή των αιτημάτων σε πιο προωθημένη κατεύθυνση.

Στην πράξη, βέβαια, οι τακτικοί στόχοι δεν υπηρετούν πάντοτε το στρατηγικό. Μπορεί η επιλογή συγκεκριμένων τακτικών στόχων να μην μπορεί να οδηγήσει στο στρατηγικό, ακόμη και αν οι πρωταγωνιστές της αντιπαράθεσης νομίζουν κάτι τέτοιο. Άλλες φορές η εγκατάλειψη μέρους ή όλων των ενδιάμεσων στόχων μπορεί να οδηγήσει στη στρατηγική ήττα. Στο ίδιο αποτέλεσμα οδηγεί και η απουσία ενδιάμεσων τακτικών στόχων.

Παράδειγμα: Την περίοδο της κατοχής το ΕΑΜ και το ΚΚΕ είχαν ως στόχο την εκδίωξη των κατακτητών και την καθολική εθνική απελευθέρωση και ανεξαρτησία, την αντιμετώπιση των επιβουλών των αντιδραστικών δυνάμεων και τη διενέργεια εκλογών για Συντακτική Εθνοσυνέλευση, στις οποίες ο λαός θα αποφάσιζε

31. Βλ. Α. Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος, *Η τέχνη της στρατηγικής*, Αθήνα, εκδ. Δίαυλος, 2021, σελ. 147 επ.

32. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Ενάντια στην αποχή», *Άπαντα*, τ. 16, σελ. 21-24, 28-29.

ελεύθερα για το μέλλον του. Μέσω αυτών των στόχων θα άνοιγε ο δρόμος για τη δημιουργία του σοσιαλιστικού κοινωνικοοικονομικού και πολιτικού συστήματος. Ωστόσο, η ουσιαστική εγκατάλειψη των στόχων αυτών με τις συμφωνίες του Λιβάνου και της Καζέρτα οδήγησε στην ήττα του λαϊκού κινήματος³³.

Όπως είναι φυσικό, οι κυρίαρχες δυνάμεις επιδιώκουν τακτικούς στόχους οι οποίοι τις διευκολύνουν στην επίτευξη των στρατηγικών.

Παράδειγμα: Η μεθόδευση της ανάκτησης της πολιτικής εξουσίας στην Ελλάδα από τις αστικές δυνάμεις αμέσως μετά την απελευθέρωση της χώρας μας από τη γερμανική-ναζιστική κατοχή είναι ενδεικτική. Οι συμφωνίες του Λιβάνου και της Καζέρτα προετοίμασαν το έδαφος από τη σκοπιά της βήμα προς βήμα προσπάθειας νομιμοποίησης του εγχειρήματος στη συνείδηση του πληθυσμού. Με την πρώτη, πέτυχαν την υπαγωγή του ΕΑΜ ως μειοψηφίας στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας και την υπαγωγή των ανταρτικών δυνάμεων στη διοίκησή της. Με τη δεύτερη πέτυχαν τη μεταβίβαση της διοίκησης των ανταρτικών μονάδων στο Βρετανό στρατηγό Σκόμπι. Το επόμενο βήμα δε θα μπορούσε να είναι παρά η διαταγή διάλυσής τους, όπως πράγματι συνέβη.

Στη διαδικασία αυτή της διαπάλης των τάξεων για την εξουσία και εντός του πλαισίου κάθε ενδιάμεσου σταθμού ή σταδίου, υπάρχουν στιγμές σύγκρουσης που λειτουργούν σωρευτικά. Στις περιπτώσεις αυτές η ποσότητα μετατρέπεται

33. Βλ. Δ. Γληνός, *Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ*, Αθήνα, εκδ. Ο Ρήγας, 1944, σελ. 41, και Α. Σειρηνίδης, *Όλοι στ' άρματα, όλα για τη νίκη! (Ο λαϊκός επαναστατικός πόλεμος του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας 1946-1949)*, Αθήνα, εκδ. ΚΨΜ, 2021, σελ. 68-69.

σε ποιότητα. Αυτό ισχύει τόσο στις αμιγώς πολιτικές όσο και στις στρατιωτικές συγκρούσεις. Μια απεργία, μια διαδήλωση, μια κοινοβουλευτική συζήτηση ή μια ένοπλη μάχη μπορεί να αποκτήσει κομβική πολιτική και ηθική επίπτωση, τέτοια που θα ανοίξει το δρόμο για πιο γοργές εξελίξεις στην αλλαγή του συσχετισμού των δυνάμεων.

Σύγκρουση σε τρία αλληπλένδετα επίπεδα

Κάθε αγώνας για την πολιτική εξουσία, είτε των λαϊκών είτε των αστικών δυνάμεων, διεξάγεται σε τρία αλληπλένδετα επίπεδα. Το πρώτο είναι εκείνο των άμεσων διεκδικήσεων, το δεύτερο το αμιγώς πολιτικό (όπου εντάσσεται και το στρατιωτικό) και το τρίτο είναι εκείνο του ιδεολογικού αγώνα. Η κατάσταση στρατηγικής αδυναμίας της εργατικής τάξης και γενικότερα των λαϊκών κοινωνικών τάξεων επιβάλλει ακριβώς την προσέγγιση σε τρία διαφορετικά αλλά αλληλοσυνδεδεμένα επίπεδα. Η ταξική σύγκρουση για την εξουσία πρέπει να διεξάγεται στο συνδικαλιστικό (άμεσες διεκδικήσεις), στο πολιτικό και στο ιδεολογικό επίπεδο. Οι θεμελιωτές του μαρξισμού το απέδειξαν και η ιστορική πείρα επιβεβαίωσε ότι μόνο έτσι μπορεί να δημιουργηθούν οι όροι για την ταξική συνειδητοποίηση και αφύπνιση των εργαζομένων και, συνεπώς, να υπάρξει βαθμιαία συγκέντρωση των δυνάμεων για την επίπονη ταξική αντιπαράθεση για την εξουσία.

Κρίσιμης σημασίας υπήρξε πάντοτε η ορθή επιλογή του κέντρου βάρους της δράσης. Ανάλογα με τις αντικειμενικές και υποκειμενικές συνθήκες, τα διαθέσιμα μέσα, η επιλογή αυτή αποδεικνύεται σημαντική, καθώς μπορεί να επιτρέψει, αν γίνει με ορθό υπολογισμό, τη συγκέντρωση δυνάμεων και τελικά τη διάνοιξη του δρόμου για παραπέρα επιτυχίες. Δηλαδή άλλοτε μπορεί οι επαναστατικές δυνάμεις να προκρίνουν ως κύρια μορφή δράσης τη συνδικαλιστική, άλλοτε

την εκλογική, άλλες φορές την κοινοβουλευτική και άλλες την εξωκοινοβουλευτική, άλλοτε πάλι την ένοπλη εξέγερση³⁴.

Έχει αποδειχθεί, επίσης, ιστορικά ότι μεγάλη σημασία έχει ο συνδυασμός και η διαλεκτική σύνδεση των επιπέδων διεξαγωγής της αντιπαράθεσης, η μετάβαση από το ένα επίπεδο στο άλλο, η εναλλαγή του κέντρου βάρους όποτε χρειάζεται³⁵. Γι' αυτό, ακόμη και σε συνθήκες υψηλής συγκέντρωσης των δυνάμεων και έντονης δραστηριοποίησης του λαού, έχει σημασία η ανάπτυξη των μορφών πάλης «κατωτέρου» επιπέδου.

Παράδειγμα: Στην περίοδο της Αντίστασης στη γερμανική κατοχή, ακόμη και όταν ο ένοπλος αγώνας αναπτύχθηκε σε μαζική κλίμακα, το ΕΑΜ εξακολουθούσε να επιδεικνύει φροντίδα για την ανάπτυξη των άμεσων διεκδικήσεων. Ήταν αυτός ένας τρόπος περαιτέρω συγκέντρωσης δυνάμεων, άσκησης συμπληρωματικής πίεσης στον κατακτητή και, κάποτε, απόσπασης μερικών μικρών επιτυχιών, που ανακούφιζαν τη σκληρή καθημερινότητα και τόνωναν το ηθικό των αγωνιζόμενων.

34. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Διαμαρτυρία των σοσιαλδημοκρατών της Ρωσίας», *Άπαντα*, τ. 4, σελ. 175, και Β.Ι. Λένιν, «Η ρωσική επανάσταση και τα καθήκοντα του προλεταριάτου», *Άπαντα*, τ. 12, σελ. 218, και του ίδιου, «Νέα άνοδος», *Άπαντα*, τ. 12, σελ. 75.

35. Βλ. Β.Ι. Λένιν, «Τα καθήκοντα των Ρώσων σοσιαλδημοκρατών», *Άπαντα*, τ. 2, σελ. 476-478, και Β.Ι. Λένιν, «Το πρόγραμμά μας», *Άπαντα*, τ. 4, σελ. 188-190.